

Een
muziek
geschiedenis
der
Nederlanden

ONDER HOOFDREDACTIE VAN

Louis Peter Grijp

REDACTIE

Ignace Bossuyt Mark Delaere Rokus de Groot Lutgard Mutsaers
Rudolf Rasch Kees Vellekoop Emile Wennekes

AMSTERDAM UNIVERSITY PRESS • SALOMÉ

UITGEVERIJ PELCKMANS

MEERTENS INSTITUUT

KONINKLIJKE VERENIGING VOOR NEDERLANDSE MUZIEKGESCHIEDENIS

BRUSSEL * ZOMER 1958

Tijdens de Wereldtentoonstelling gaat het instrumentarium
van The Tielman Brothers in vlammen op

Van hawaïaan naar Indorock

Op de Wereldtentoonstelling van 1958 in Brussel pronkte Nederland met een exotisch entertainment-paviljoen, waar de sfeer van de in 1949 teloorgegane kolonie Indië werd opgeroepen met echte palmbomen en een kleurrijk achterdoek met natuurtaferelen. Het droeg de naam Hawaiian Village. Hawaiianmuziek was in Nederland dé populaire muziek van de jaren veertig en vijftig geweest. Geweest, want vanaf 1956 rukte de rock-'n-roll op. Zowel in de beoefening van de hawaïaanmuziek als de rock-'n-roll gaven Indo's – mensen met zowel Europees (vaderskant) als Aziatisch (moederskant) bloed – en Ambonezen (Polynesiërs uit de Molukse archipel die zich later Molukkers zouden noemen) de toon aan. Vandaar dat voor het Hawaiian Village muzikanten uit die recent in Nederland gearriveerde bevolkingsgroepen waren geëngageerd.

In die tijd sprak men over Indo's als 'repatrianten', hoewel de meesten Nederland nog nooit gezien hadden. De term onderstreepte hun permanente status als nieuwe Nederlanders. Integratie was hun pragmatische doel. De Ambonese KNIL-militairen en hun gezinnen daarentegen waren in maart 1951 naar Nederland verscheept voor een 'tijdelijk verblijf'. Dit werd onverhoopt permanent, waardoor een sterk verlangen naar 'huis' het Ambonese leven bleef beheersen. De verhouding tussen de twee bevolkingsgroepen was allerminst hartelijk: stereotyperingen vlogen over en weer en gezamenlijke projecten werden niet ondernomen. Zo maakten Indo's Ambonezen uit voor opvliegend, en Ambonezen Indo's voor achterbaks.

De hawaïiangroep van de Haags-Indische bandleider Guus 'Broer' Arends (zelf geen 'repatriant') en een gelegenheidsgroep rond de Ambonese hawaïiangitarist Rudi Wairata (in 1950 naar Nederland gekomen voor een conservatoriumopleiding), namen het hoofdprogramma van Hawaiian Village voor hun rekening. De rock-'n-rollband van de Indische gebroeders Tielman was gecontracteerd als 'pauze-act'. De familie Tielman was in de winter van 1957 in Nederland gearriveerd. De vier broers Ponthon, Reggy, Andy en Loulou waren in Indonesië kindsterretjes geweest met hun groep The Timor Rhythm Brothers, geleid door vader Herman. Omdat Timor de mensen in Nederland weinig zei, werd de groepsnaam veranderd in The Four T's en daarna The Tielman Brothers, in navolging van de populaire Everly Brothers.

Het prachtige engagement kwam volkomen onverwacht. Leadgitarist/zanger Andy Tielman herinnerde zich in 1989: 'We schrokken ons rot. Wereldtentoonstelling?

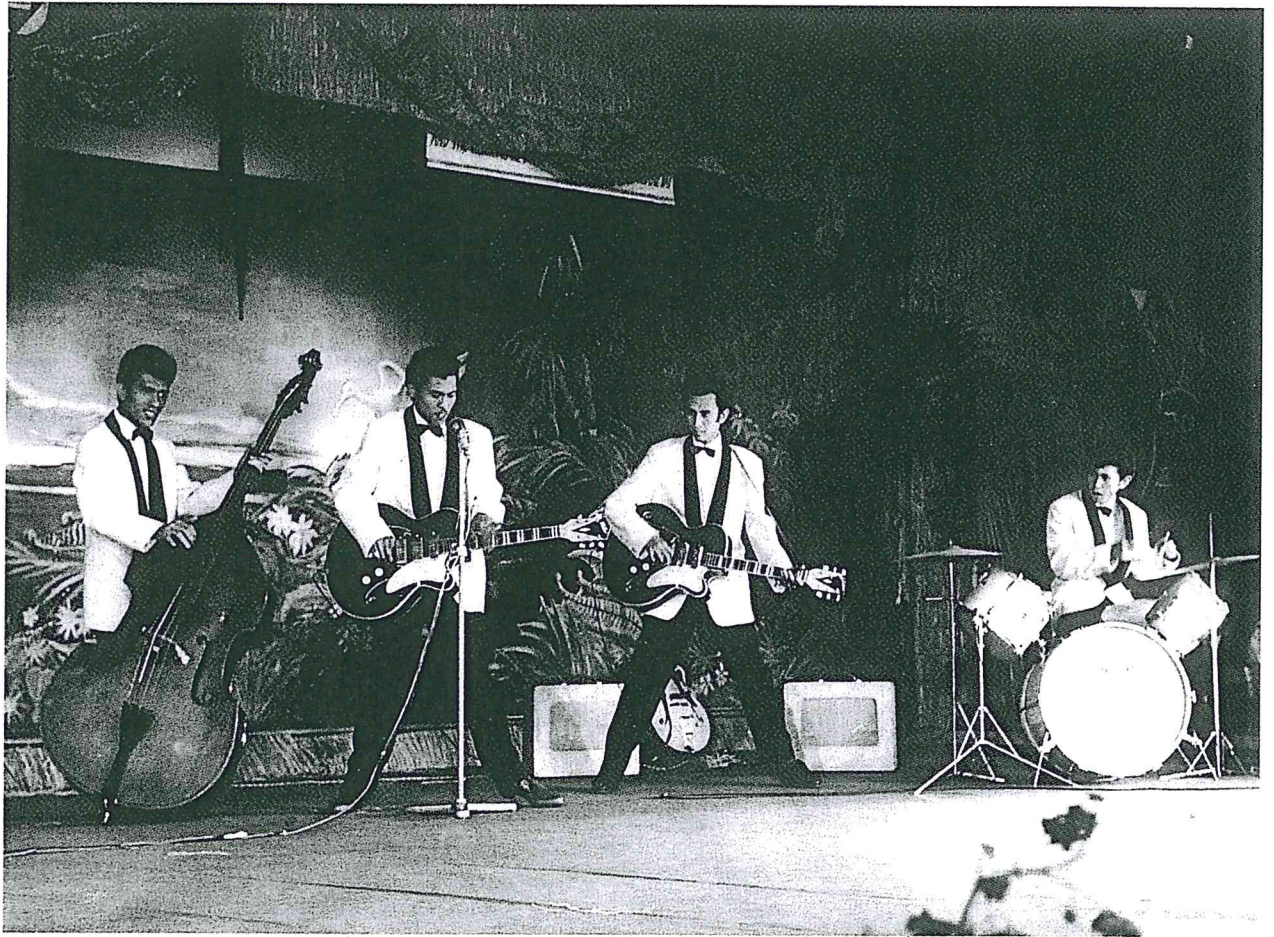
Moeten we voor de wereld spelen? Wat waren we stom. Ja, de hele wereld komt naar jullie kijken.' Hoewel nog jong, waren ze op hun terrein ontegenzeggelijk de besten, vanwege hun muzikaliteit, technische vaardigheid, geloofwaardigheid (rock-'n-roll was als 'zwarte muziek' nog geen genre dat hier door 'witte' muzikanten werd beoefend), energie, gevoel voor show en sexy uitstraling. In Nederland konden ze niet leven van de muziek, omdat er buiten het Indische en Ambonese circuit weinig tot geen optreedmogelijkheden waren.

Vader Tielman begreep dat er iets bijzonders moest gebeuren om het Expo-publiek te entertainen. Andy: 'Dus wij hebben heel hard geoefend, capriolen gemaakt, met de tanden gespeeld. Van alles verzonnen we. We vonden het namelijk niet leuk om rock-'n-roll alleen maar zo, zonder franje, zonder show te spelen, dus we hebben er een feest van gemaakt. Met de drumstokken op de gitaar slaan, toeren uithalen met de bas, gooien met de gitaren.' In het begin hadden ze maar twintig minuten tot hun beschikking en net genoeg liedjes om die tijd te vullen. Andy: 'Maar we mochten niet ophouden van het publiek! Het werd helemaal geen pauze.' Daarom werden de songs opgerekt met solo's en showelementen en werd er nieuw repertoire ingestudeerd. Andy: 'Binnen een maand hadden we de hele Hawaiian Village in onze handen. De hele bubs die daar kwam, kwam voor óns.'

Het was duidelijk dat de hawaiianbands hun prominente plaats in de programmering niet waar konden maken. Toen er brand uitbrak achter de schermen van het Hawaiian Village en het hele instrumentarium van The Tielman Brothers verloren ging, dacht iedereen dan ook onmiddellijk aan jalousie *de métier*. De ware toedracht is niet meer te achterhalen. In de Expo-bronnen is de hele brand zelfs niet terug te vinden. Andy

1 Rudi Wairata met zijn hawaiianband Mena Moeria Minstrels.

Tielman liet zich slechts eenmaal over het voorval uit: 'Niet iedereen was even blij met ons succes [...], maar het kan ook gewoon een ongeluk geweest zijn.' De Expo was blijkbaar niet verzekerd voor dit soort calamiteiten, want er kwam geen schadeloosstelling. Nu had Andy tijdens de Expo verkering gekregen met een Brussels meisje. Haar bemiddelde vader kocht nieuwe spullen voor de band en de show kon gewoon doorgaan. Ook Wairata's hawaiiangitaar en versterker waren in vlammen opgegaan. Althans, met dat verhaal, en met lege handen, kwam hij bij zijn volgende werkgever (Kilima Hawaiians) aan. Dat haalt de angel uit het verdenken van de hawaiiianista's.

De hawaiiianmuziek was in het begin van de twintigste eeuw doorgedrongen tot Amerika, dat in 1900 de Hawaïaanse archipel had ingelijfd. In de jaren twintig werd deze inmiddels gecommmercialiseerde muziek tegelijk met de jazz (in haar functie als populaire dansmuziek) geïntroduceerd in Nederlands-Indië. De ukelele (een klein viersnarig instrument van Portugese herkomst) en de hawaiiangitaar (een akoestische Spaanse gitaar

z The Tielman Brothers in het decor van de Hawaiian Village op de Wereldtentoonstelling in Brussel, 1958.

3 Hawaïiangitaarbouwers van de fabriek Vox Humana in Rotterdam in oorlogstijd.

die op de knieën werd gelegd en waarvan de hals werd bespeeld met een stukje staal, vandaar *steelguitar*) burgerden snel in. In het zuiden van de Verenigde Staten werd de *steelguitar* een bluesinstrument, ditmaal bespeeld met een flessenhals (*bottleneck*). Ook de countrymuziek incorporeerde al vroeg het fascinerende geluid van de *steelguitar*, die later werd gemechaniseerd en geperfectioneerd in de staand bespeelde *pedal steel*.

Muzikanten maakten in Nederlands-Indië een eigen mix van jazz en hawaïaan, waardoor de jazz iets tropisch, iets exotisch kreeg, en de hawaïaan ging swingen. Die cocktail viel in de smaak in het chique koloniale uitgaansleven. Hawaïaanmuziek ging een eigen Indisch leven leiden. Enerzijds fungeerde zij als instrumentale dansmuziek en als de muziek waarin muzikanten hun virtuositeit kwijt konden. Anderzijds werd hawaïaan een belangrijke invloed in krontjongmuziek en was op die manier de sfermaker in deze karakteristieke volksmuziek, de 'blues' (of 'country') van de Indo's. Er werden concour- sen georganiseerd en er kwamen lokale en nationale sterren. De bekendste was George de Fretes, de onbetwiste kampioen op de hawaïangitaar voordat hij in 1958 naar Nederland verhuisde.

De oorspronkelijke Hawaïaanse muziek- en danstradities waren in de jaren dertig gereduceerd tot commercieel entertainment door meisjes met rieten rokjes die de pikante 'hoeladans' uitvoerden onder begeleiding van breedlachende mannen in witte pantalons en luide hawaïhemden, met de obligate bloemenkransen om de nek. De voertaal was Engels, doorspekt met Hawaïaanse kreten en geografische namen, waarbij het mondaine strand van Waikiki de kroon spande. Tijdens de Tweede Wereldoorlog werd hawaïaan aanvankelijk toegestaan, mits het niet te 'jazzy' gespeeld werd. Na de Japanse aanval op Pearl Harbour (1941) viel ook hawaïaanmuziek onder het verbod op Engelstalige teksten. Voortaan zong men in het Nederlands. Vrouwen speelden in de ontwikkeling van het genre 'Nederhawaïaan' een belangrijke rol. Zij namen de wegens de jodenvervolging en de *Arbeitseinsatz* van mannen opgevallen plaatsen in de muziekwereld in en creëerden nieuwe. Zo debuteerden de latere jazzpianiste Pia Beck en de latere jazz-zangeres Rita Reys tijdens de oorlog in hawaïangroepen. De *escape*-functie van die muziek was groot, het succes evenredig.

Hawaïaan heeft een eigen, onvervreembare sfeer: men bezingt de pracht van de natuur (het aardse paradijs), heft een lofzang aan op de liefde en dankt de hogere machten. In Nederland werd die inhoud nogal eens afgeplat tot 'romantiek bij gitaarmuziek', zoals de Kilima Hawaiians van het Rotterdamse schiereiland Katendrecht zongen. In de jaren veertig was hun populariteit enorm en hadden ze talloze navolgers. Hawaïaan werd hoofdzakelijk door toedoen van de Kilima's een Hollandse muzieksoort, die werd uitgevoerd met, overwegend, het Hollandse muzikale gevoel. Overwegend, omdat de Nederhawaïiangroepen net zoals de Kilima Hawaiians het liefst een Indische *steelguitarist* hadden om het geluid in te kleuren.

Met de onafhankelijkheid van Indonesië (1949) veranderde de plaats van de hawaïaanmuziek. De Stille-Zuidzeeklanken herinnerden in het land aan de Noordzee niet zo zeer meer aan een paradijs als wel aan een verloren paradijs. De belangstelling ervoor begon dan ook snel te tanen. De 'repatriëring' (1949-1962) drong de hawaïaanmuziek bijna geheel terug naar de Indische avondjes, waar de lieflijke klanken de nostalgische gevoelens aanwakkerden en tegelijkertijd de pijn en het verdriet verzachtten. De Ambo-

nezen speelden hawaïaan ruiger en gedurfter, vitaler; bij hen was de hoop op terugkeer immers springlevend.

De Indische jeugd, koud in Nederland, had geen boodschap aan terugblikken naar *tempo doeloe*, de tijd van weleer. Deze jongeren hadden op allerlei terreinen aanpassingsmogelijkheden. Muziek maken was altijd een integraal deel van de Indische opvoeding en cultuur geweest. In Nederland bestond echter niet het soort muziekleven waar ze nog enigszins stoom bij konden afblazen. In de clubs, als jongeren daar al toegelaten werden, speelden Italiaanse strijkjes *O sole mio* en *La paloma*. Op school werden Hollandse volksliedjes gezongen. Op de muziekschool of muziekvereniging was er keus uit blokfluit of accordeon, harmonie, fanfare of drumband. De mandoline kwam nog het dichtst bij het favoriete huismuziekinstrument in Indische gezinnen: de gitaar. Dit instrument werd in de jaren vijftig het lead-instrument van de rock-'n-roll en dit verklaart mede de voor- sprong die de repatrianten hadden in deze tak van muziekbeoefening. Ook hadden zij in Indonesië meestal al kennisgemaakt met de voorlopers van de rock-'n-roll via Amerikaanse radiostations op de Filippijnen. Ze hadden bovendien geen last van de in de hogere maatschappelijke regionen in Nederland levende argwaan jegens de 'massacultuur' en het onverhuld racistisch gemotiveerde *dédain* jegens rock-'n-roll. En voor jongeren kwam

het goed uit dat rock-'n-roll door de media tot de soundtrack van de rebellie was gebombardeerd.

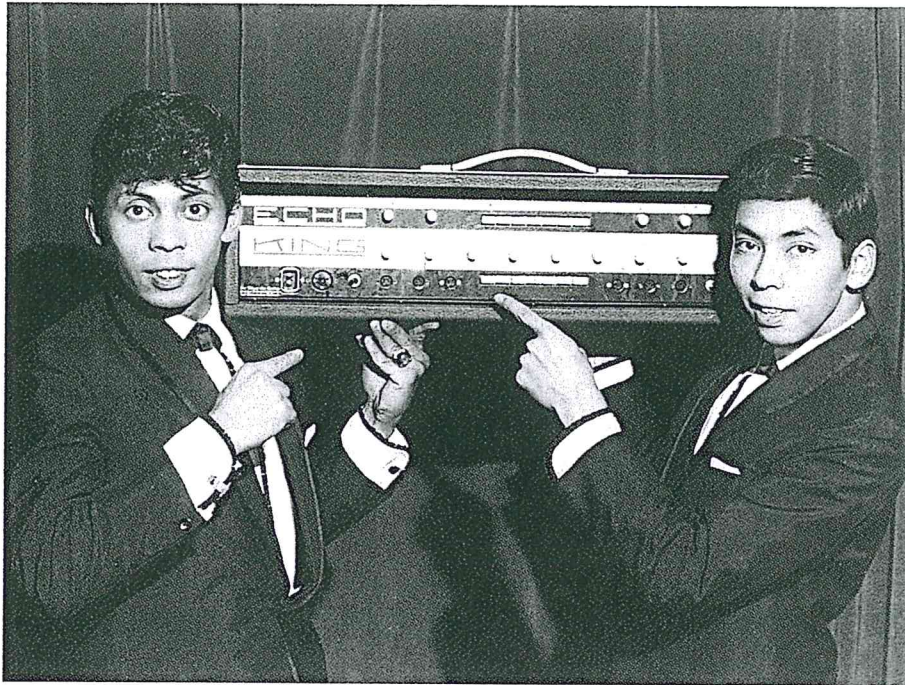
Indische jongeren kregen het alternatief voor de zoete hawaïaanmuziek van hun ouders in de schoot geworpen. De gitaar hadden ze al in huis, de basgitaar bouwden ze zelf van hardhout en pianosnaren, de benodigde elektronica was niet moeilijk in elkaar te knutselen en spelen maar. De eerste rock-'n-rollbands ontstonden dan ook in de huiskamer en vonden hun publiek in het Indische feestcircuit, dat vooral in Den Haag omvangrijk was. Daar draaide in de nazomer en herfst van 1956 de Hollywoodfilm *Rock around the clock* dan ook het langst. Veel Indo's zagen hem meer dan één keer, vanwege de muziek, maar ook om te kijken hoe er op rock-'n-roll gedanst hoorde te worden.

4 The Black Dynamites, een van de eerste Indobands die als beroeps- orkest naar Duitsland gingen.

den. De Haagse Black Dynamites waren de eersten die een professioneel niveau haalden, maar ook zij moesten hun meerderen erkennen in The Tielman Brothers. Toch waren The Black Dynamites de eersten die als beroepsmuzikanten naar Duitsland vertrokken.

Mede omdat Elvis Presley in 1958 als rekrut was gelegerd op een Amerikaanse basis in West-Duitsland, bereikte de belangstelling voor rock-'n-roll daar rond die tijd een hoogtepunt. De beroepsmilitairen hoorden bovendien zo ver van huis veel liever een liveband die hun eigen populaire muziek speelde dan een lokaal schlager- en dansorkestje.

5 Ruud (links) en Riem de Wolff van The Blue Diamonds met een echo-apparaat, onmisbaar attribuut voor elke band die met de tijd meeging.

Duitse impresario's haalden de Indobands die het amateurstadium ontgroeid waren naar Duitsland. Daar verdienden de muzikanten vele malen meer dan in Nederland. The Tielman Brothers zaten tot half oktober 1958 vast aan de Expo – in hun Brusselse periode maakten ze ook hun eerste single, tevens de eerste 'Nederlandse' rock-'n-rollplaat – en daarna hebben ze eerst serieus geprobeerd in Nederland aan de bak te komen.

Op 3, 4 en 5 juli 1959 vond de eerste Indische culturele manifestatie, de *Pasar Malam Tong Tong*, plaats in gebouw De Dierentuin in Den Haag. Het was een initiatief van journalist en schrijver Tjalie Robinson en zijn Indische Kunstkring. Van hem was het idee om de opbrengst te besteden aan de aanschaf van muziekinstrumenten voor onlangs 'geregatrieerden' die daarvoor zelf geen geld hadden. Ook The Tielman Brothers speelden op het feest. Het was een ware sensatie. Onmiddellijk daarna werden er tientallen Indobands opgericht die allemaal The Tielman Brothers probeerden na te doen.

Op 23 januari 1960 verschenen de helden van de rock-'n-roll op de Nederlandse televisie in de *Weekendshow* van Mies Bouwman. Zij verwoordde het onbegrip van het Nederlandse volk door de in keurige witte smokings gestoken groep aan te kondigen als een stelletje apen uit het oerwoud. Dat was voor de trotse Tielman Brothers het signaal om Nederland de rug toe te keren en in Duitsland carrière te gaan maken. Niet The Tielman Brothers, maar The Blue Diamonds – de Indische broers Ruud en Riem de Wolff uit Driebergen – werden in 1960 Nederlands populairste artiesten met een achtergrond in de Indorock. Het zoetgevooid zangduo werd onsterfelijk met *Ramona*. Zij waren minder bedreigend voor de Nederlandse muziekcultuur dan de ruige bands.

Literatuur

De Duitse Indorockfan Helmut Wenske stelde de bundel *Eastern age – Indonesische rock 'n' roll-, dance- & show bands 1956-1965*, Wetzlar 1984, samen. In 1989 verscheen van Lutgard Mutsaers *Rockin' Ramona: Een gekleurde kijk op de bakermat van de Nederpop*, Den Haag 1989, waaruit de gebruikte citaten afkomstig zijn. Hans Heijnen maakte de gelijknamige documentaire (1991). Internationale publicaties over Indorock zijn 'Indorock: an early Eurorock style', in: *Popular Music 9/3* (1990), p. 307-320, en 'Roots & recognition. Contributions of musicians from the Indonesian archipelago to the development of popular music culture in the Netherlands', in: *Perfect Beat*, 2/3 (1995), p. 65-81, beide van Lutgard Mutsaers. Overzichtswerken over hawaïaanmuziek zijn George S. Kanahale, *Hawaiian music and musicians*, Honolulu 1979, en Tony Todaro, *The golden years of Hawaiian entertainment 1894-1974*, Honolulu 1974. Over de hawaïaanmuziekgeschiedenis van Nederland gaat Lutgard Mutsaers, *Haring & Hawaii: Hawaiïaanmuziek in Nederland 1925-1992*, Amsterdam 1992. Kees de Bakker schreef *Onder wuivende palmen: Bill Buysmans 50 jarige Kilima Hawaiïans story*, Bergen op Zoom 1986.

Discografie

Bij het boek *Haring & Hawaii* hoort een gelijknamige cd (EMI Bovema 7989212). Het werk van Rudi Wairata en George de Fretes wordt regelmatig heruitgebracht. Ook 'Nederhawaiian' is op cd te verkrijgen. Bij *Rockin' Ramona* hoort de cd *Indo-rock, the original recordings* (EMI 7947192). Een goede compilatie is *Indorock unreleased* (Extra Large 1993 CD EL 9301). In 1998 verscheen een reeks historische Indorockopnamen op het label Samsam Music. Ook Rarity Records bracht betrouwbare compilatie-cd's en oeuvre-overzichten uit. Er verschijnt ook nieuw Indorockmateriaal. De Stichting Indorock te Den Haag beheert een archief (privé-collecties) en brengt eveneens cd's uit. In 1992 verscheen de documentaire *Rockin' Ramona* van Hans Heijnen op video (Lagstee Film BV). Deze film bevat spectaculaire archiefbeelden, onder meer van het eerste rock-'n-rolloptreden uit de nationale televisiegeschiedenis, The Tielman Brothers bij Mies Bouwman (1960), en opnamen van de grote Indorockrevival van 1991 in het Haagse Congresgebouw. Hans Heijnen maakte eveneens een documentaire over de Nederhawaiian-scene (VPRO). De First Floor-productie *My blue heaven* (1991) is een geromantiseerde film over een repatrieringsgezin eind jaren vijftig, met de Belgische popster Koen Wauters in een van de hoofdrollen. In deze film is een historisch verantwoord optreden van een Indoband te zien.

Rond die tijd kwam de tweede lichter rock-'n-rollbands op, ditmaal bestaand uit autochtone Nederlanders. Deze groepen haakten in 1964 massaal in op de Engelse beatmuziek. De Indorockers bleven in Duitsland nog jarenlang rock-'n-roll spelen, omdat het wat oudere nachtclubpubliek daarom bleef vragen. Teruggekomen in Nederland konden ze de aansluiting niet meer vinden bij het door witte amateurbands gedomineerde veld. De meesten hielden op met optreden, maar muziek maken bleef in familiekring de belangrijkste hobby. De verhalen over de Mercedesen, de juwelen en de toeschietelijke Duitse meisjes – in veel gevallen prostituees die bescherming genoten van jongens van de band die vanaf het podium een oogje in het zeil konden houden – namen mythische proporties aan. Over de bakermat van de Nederlandse popcultuur was niets te boek gesteld, zodat de Eindhovenenaar Peter 'Kom van dat dak af' Koelewijn de geschiedenis in ging als aartsvader van de Nederpop. De Indische pioniers voelden zich daardoor zwaar miskend. De Ambonezen gingen buiten de spotlights onverstoord hun eigen muzikale weg.

De Haagse *Beatnach* van 1981 was de eerste gelegenheid waarbij er weer Indobands op een groot podium stonden. De tijd bleek rijp voor een Indorockrevival. Bands werden heropgericht, oude vrienden vonden elkaar opnieuw in de muziek. De Haagse Houtrusthallen werden als vanouds regelmatig 'afgebroken' door Indorockers en hun trouwe publiek. In 1991 vond de grootste Indorockrevival plaats in het Haagse Congrescentrum. 'Iedereen' behalve Andy Tielman, die op dat moment in Australië verbleef, was er. Sindsdien werden er overal in het land Indorockrevivals georganiseerd.

De discussie in kringen van de Indorockers van het eerste uur gaat vaak over de term Indorock, die bedacht is door Hollandse platenverzamelaars en -handelaars om een etiket op deze 'andere' muziek (van Indo's én Ambonezen) te plakken. 'Indo' was in de jaren vijftig namelijk een scheldwoord en werd pas in de jaren tachtig onder de tweede en derde generatie een geuzennaam. Ruud en Riem de Wolff hadden het andere scheldwoord voor Indo's, 'blauwe', al eerder doeltreffend van zijn pejoratieve lading ontdaan door trots 'blue' in hun artiestennaam Blue Diamonds op te nemen.

De discussie onder popmuziekhistorici betreft meestal de vraag: was Indorock origineel? Het bevestigende antwoord staat op een paar honderd singles, elpees en bandopnamen. Indorock was de eerste in Europa ontwikkelde rock-'n-rollstijl, begonnen als imitatie, maar onmiddellijk losgezongen van zijn strakke kaders door de brede muzikale achtergrond van de Indische muzikanten. Indorock had wortels in drie continenten, Amerika, Azië en Europa, en bevatte het beste van de dansbare rock-'n-roll-elementen, de nieuwste sounds van gitaren en echo-apparaten, de hardste drums, de ruigste gitaar- en saxolo's en de leukste stukjes jatwerk uit filmtunes, radiojingles en buitenlandse hits. Deze praktijk van 'citeren' stamde uit de jazz, en zou in de jaren negentig als sampling in de popmuziek toegepast worden.

Andy Tielman keerde begin jaren negentig naar Nederland terug en hernieuwde zijn sterstatus op de Haagse Pasar Malam Besar. En terwijl Indo's bleven omkijken naar tempo doeloef onder het genot van krontjong, hawaiian en Indorock, ontwikkelden Molukkers een geheel eigen muziekcultuur, variërend van liederen in prekoloniale stijl tot aan de meest vooruitstrevende varianten van Amerikaans georiënteerde popmuziek.

»»» CD ROM

LUTGARD MUTSAERS